

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-4-68-114>

УДК 658:15

Скляр Є.В.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ

Анотація. Досліджено теоретичні питання концептуальних основ забезпечення фінансової безпеки. Виявлено, що підприємство, як відкрита економічна система, функціонує в умовах невизначеності та ризику, залучає ресурси для здійснення виробничо-господарської діяльності, виходить на ринки збуту з метою отримання прибутку. Визначено, що важливого значення набуває процес формування фінансової безпеки на рівні підприємства, у тому числі розробка економічних та організаційних чинників формування фінансової безпеки. Зазначено, що головна мета функціонування таких чинників полягає у забезпеченні високого рівня фінансової безпеки для досягнення підприємством харчової промисловості тактичних і стратегічних цілей.

Ключові слова: фінансової безпека, економіко-організаційний механізм, ризик, фінансової небезпека, планування, організація, регулювання, стимулювання, контроль.

Sklyar Evheniia

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF ENSURING FINANCIAL SAFETY

Summary. The research presents a theoretical generalization and proposes a new solution to the scientific problem that manifests itself in substantiating theoretical and methodological approaches and developing practical recommendations for managing financial security of the enterprise. The isolation of the financial components of the company's security does not exclude the presence and importance of monitoring, diagnostics and provision of other functional security components. This is also confirmed by their significant interdependence. Thus, the result of high intellectual and personnel security is the increase in labor productivity and income as one of the factors in the profitability and profitability system of the business entity; development of technical and technological base allows to reduce the level of production costs or production capacities and the level of its use with positive financial and economic consequences; the proper financial and economic situation is the key to financing the development of personnel, material and technical base, and ultimately – security services, etc. However, the direction of both assessment and corporate security of the company serve only financial and economic components, others – the areas of development of the operational objectives of its policy of providing. Consequently, the company, as an open economic system, operates under conditions of uncertainty and risk, attracts resources for the implementation of industrial and economic activities and goes to markets for profit. In this regard, the process of creating financial security at the enterprise level is important, including the development of financial, economic and organizational factors for the formation of financial security. The main purpose of such factors is to ensure a high level of financial security for achieving the tactical and strategic objectives of the food industry.

Keywords: financial security, economic and organizational mechanism, risk, financial risk, planning, organization, regulation, stimulation, control.

Постановка проблеми. У практиці ведення бізнесу вітчизняних підприємств різних галузей економіки заходи фінансової безпеки у переважній більшості проводяться несистематично, за потребою, стихійно, без належного наукового обґрунтування. В умовах невизначеності та мінливості зовнішнього середовища, конкурентної боротьби, кон'юнктурних коливань економіки, для успішного і довготривалого функціонування підприємств харчової промисловості на ринку, вирішального значення набувають процеси управління фінансової безпекою підприємства. Процес формування фінансової безпеки підприємства є досить складним з огляду на значну кількість різноманітних загроз зовнішнього і внутрішнього походження, що перешкоджають забезпеченню його стійкості, стабільності та ефективного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові праці дослідників фінансової безпеки, зокрема таких зарубіжних авторів, як П. Абрансон, Р.Л. Аюф, І. Ансофф, О.А. Грунін, Р. Інглехарт, В.Ф. Гапоненко, Р.А. Караллі, С. Кім, С. Шін, а також вітчизняних – О.В. Ареф'єва,

І.А. Бланк, О.Л. Бурляй, Т.Г. Васильців, Л.І. Воротіна, В.М. Геєць, М.М. Єрмошенко, Г.В. Козаченко, Н.О. Лисенко, І.Г. Манцуров, В.І. Мунтіян, В.В. Прохорова, С.М. Шкарлет, А.М. Штангрет та ін. Проте питання визначення складових фінансової безпеки підприємств, її індикаторів та методичних підходів до її оцінки залишаються відкритими.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Теоретичні, методичні та прикладні основи управління фінансової безпеки підприємств залишаються малодослідженими проблемами і потребують ґрунтовного аналізу. Так, недостатньо вивчено коло теоретичних аспектів становлення і розвитку такого механізму для підприємств, місце тактичного та стратегічного забезпечення функціональних складових фінансової безпеки в його структурі.

Виклад основного матеріалу. Виокремлення фінансових складників безпеки підприємства абсолютно не виключає наявності та важливості моніторингу, діагностики та забезпечення інших функціональних складових безпеки. Це підтверджується й їх істотною взаємозалежністю. Так,

наслідком високої інтелектуально-кадрової безпеки є збільшення продуктивності праці та доходу як одного з чинників у системі прибутковості та рентабельності суб'єкта господарювання; розвиток техніко-технологічної бази дозволяє знизити рівень собівартості продукції чи обсяги виробничої потужності та рівня її використання з позитивними фінансово-економічними наслідками; належний фінансово-економічний стан є запорукою фінансування заходів розвитку персоналу, матеріально-технічної бази, зрештою – служби силовій безпеці тощо [6]. Втім, лише фінансовий та економічний складники виступають напрямами як оцінки, так і забезпечення корпоративної безпеки підприємства, тоді як інші – сферами для розробки операційних цілей політики її забезпечення (рис. 1).

Тому сутнісні характеристики фінансово-економічної безпеки підприємства потребують уточнення, зокрема на предмет диференціації їх особливостей в аспекті виокремлення функціональних складових, видів економічної діяльності та секторів підприємництва, визначення завдань та принципів безпеки, розробки надійного постійно діючого механізму її забезпечення [10]. Закономірно, що існують особливості як оцінки, її індикаторів, функціональних складників, так і засобів забезпечення фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності.

Важливим аспектом безпеки є гарантування виконання функцій підприємств, найважливішими з яких є: виробництво та реалізація товарів (що створює економічні передумови відтворення сукупного продукту, об'єднуючи виробництво зі споживанням); доведення предметів споживання до споживачів (що потребує організації просторового пересування товарів від виробників до споживачів); підтримка балансу між попитом та пропозицією з одночасним активним впливом на виробництво у частині обсягу та асортименту продукції, що виготовляється; скорочення витрат; проведення ринкових досліджень та інші маркетингові функції [21].

Вплив загроз на господарську діяльність підприємства доцільно передусім групувати за джерелами: напрям діяльності; етап технологічного

процесу; ресурсне забезпечення та етап життєвого циклу підприємства (рис. 2).

У межах кожного з цих джерел виникають загрози погіршення життєздатності підприємства чи його функціональних складових, що потребує їх моніторингу та управління [17]. Тому необхідно окреслити завдання і принципи забезпечення фінансової безпеки підприємства, відповідно до загроз його фінансово-господарській діяльності. Загалом дотримання визначених принципів та виконання завдань дасть змогу протистояти негативним впливам зовнішнього середовища та є основою для створення повноцінного механізму забезпечення фінансово-економічної безпеки.

Теоретичне узагальнення сутності економічного механізму зводиться, як правило, до того, що це система ланок, яка перетворює рух одних елементів у потрібний рух інших. Герасимчук З. та Вавдіук Н. розглядають механізм забезпечення фінансової безпеки як послідовність дій її суб'єктів і комплекс використовуваних ними функцій, принципів, методів та інструментів з метою реалізації концепції, стратегії та цільових комплексних програм забезпечення фінансової безпеки [4]. Коковський Л., розглядаючи поняття механізму забезпечення фінансової безпеки, визначає його як сукупність методів (фінансових, економічних, соціально-економічних, організаційних тощо) та інструментів (цільові програми, діагностика) для забезпечення реалізації стратегії фінансової безпеки. Організаційну систему механізму забезпечення фінансової безпеки утворюють органи законодавчої, виконавчої і судової влади, економічні агенти, громадські організації й об'єднання, а також законодавство, яке регламентує відносини в сфері безпеки [13].

Амельницька О. під механізмом управління в складі системи управління пропонує розуміти сукупність методів, принципів, форм, способів, важелів, заходів, пов'язаних із процесом їх взаємодії. При цьому науковець розглядає систему управління як сукупність механізмів, необхідних для реалізації цілей управління [1].

Виходячи із зазначеного, механізм управління фінансовою безпекою підприємства повинен включати методи (організаційно-технологічні,

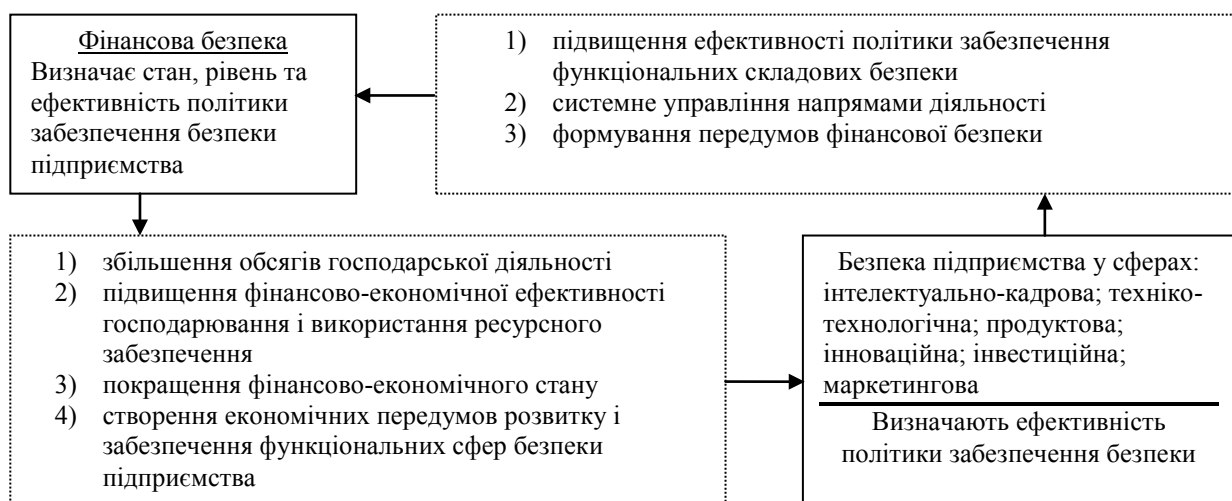

Рис. 1. Взаємозалежність фінансово-економічної та інших складових безпеки підприємства [7]

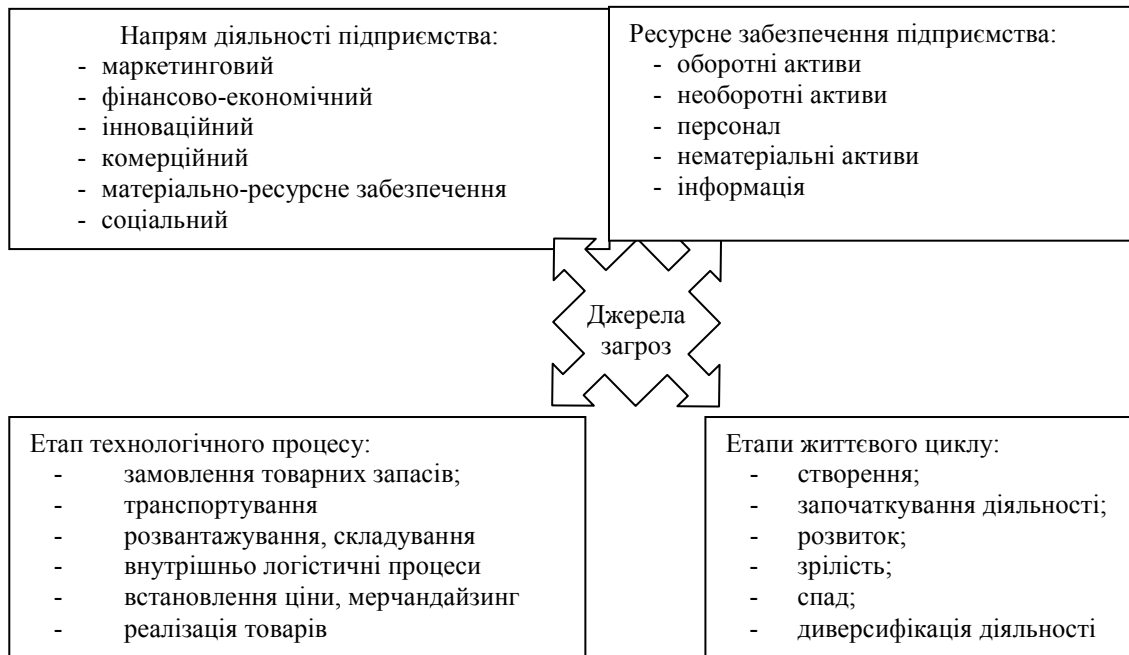

Рис. 2. Класифікація джерел загроз фінансовій безпеці підприємства [15]

соціально-економічні, адміністративні, правові, соціально-психологічні, інформаційні), інструменти та заходи їх реалізації. Отже, механізм забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства є невід'ємним елементом системи його безпеки, базується на завданнях і принципах безпеки, передбачає системну сукупність методів, інструментів та конкретних заходів реалізації політики гарантування безпеки. Водночас видається необхідним використання поданих методів не розрізнено, а у поєднанні. Зауважимо також, що додаткові механізми гарантування фінансово-економічної безпеки підприємства можуть стосуватися:

- 1) методів, інструментів та заходів системи ризик-менеджменту;
- 2) використання асоціативних підприємницьких механізмів;
- 3) заходів суб'єктів вищого рівня в ієрархії системи фінансової безпеки;
- 4) застосування неекономічних механізмів та методів.

Точне оцінювання загроз фінансової безпеці підприємства, розроблення та реалізація методів нейтралізації негативного впливу цих загроз вимагають побудови адекватного механізму управління фінансовою безпекою. Під управлінням фінансовою безпекою підприємства розуміють систему принципів і методів розроблення та реалізації управлінських рішень, які пов'язані із забезпеченням захисту його пріоритетних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз [3].

Залежно від масштабу виробництва для окремого підприємства характерні специфічні загрози та чинники фінансової безпеки [3]. У той же час у межах різних видів підприємств можуть існувати однакові чинники, які визначені станом економіки держави загалом (стан споживчого попиту, стан фінансово-кредитного сектора тощо). Проте вплив цих спільних чинників на кожен вид підприємства відрізнятиметься.

Система фінансової безпеки підприємства вибудовується відповідно до політики (концепції) та стратегії безпеки, які реалізуються на підприємстві. Політика безпеки являє собою систему поглядів, рішень і дій у сфері безпеки, які створюють умови для досягнення цілей бізнесу. В той же час під стратегією безпеки розуміють сукупність найбільш значущих рішень, які спрямовані на забезпечення програмного рівня безпеки функціонування підприємств [5]. Під стратегією фінансово-економічної безпеки розуміють також розрахований на довгий період часу план (програму) дій суб'єкта фінансової безпеки щодо її забезпечення [12].

Виділяють три види стратегій безпеки:

1. Миттєва стратегія, згідно з якою система безпеки підприємства реагує на несподівані реальні загрози його діяльності. Тоді, з одного боку, спеціально створені підрозділи на підприємстві для уникнення несподіваних загроз у короткостроковому періоді можуть послабити дію цих загроз, а з іншого, – можуть виникнути ситуації, коли підприємство зазнає збитків у довгостроковому періоді.

2. Попереджувальна стратегія, згідно з якою підприємство завчасно проводить роботи по виявленню і прогнозуванню впливу та наслідків потенційних загроз. Працівники (підрозділи), які займаються цими проблемами, цілеспрямовано проводять роботу із забезпечення сприятливих умов діяльності підприємства.

3. Компенсаційна стратегія, згідно з якою підприємству вигідніше компенсувати втрати від настання загроз безпеці, ніж утримувати в штаті працівників служби безпеки. Ця стратегія допустима у тому випадку, коли збитки від потенційних загроз є невеликими або неможливо реалізувати попередні дві стратегії [18].

Важливим аспектом дослідження механізму управління фінансово-економічною безпекою підприємства є аналіз функцій, які реалізовує цей механізм. До складу основних функцій механізму управління фінансовою безпекою під-

приємства можна віднести планування (програмування і прогнозування), організацію і регулювання, стимулювання і контроль.

У режимі стійкого функціонування підприємство акцентує свою увагу на підтримці нормального ритму виробництва і збуту продукції, на запобіганні матеріального та фінансового збитку, на недопущенні несанкціонованого доступу до службової інформації і руйнування комп'ютерних баз даних, на протидії несумлінній конкуренції і кримінальним проявам [20]. У той же час, з огляду на фінансово-економічну безпеку, особливу увагу необхідно звернути на забезпечення достатньої ліквідності підприємства, недопущення його банкрутства, підтримку позитивного рівня рентабельності тощо.

Варто зауважити, що розмір загрози фінансовій безпеці підприємства залежить від багатьох чинників, які виникають через невизначеність середовища існування цього економічного об'єкта. Залежно від ступеня реагування на потенційну або реальну загрозу фінансовій безпеці результатом їхнього прояву може бути припинення фінансово-господарської діяльності підприємства, визнання його банкрутом і, ймовірно, його ліквідація. Фінансова небезпека розглядається в цьому випадку як прояв загроз фінансовій (економічній) безпеці підприємства за відсутності керівного впливу на ці загрози або застосування неадекватних заходів із нейтралізації дії цих загроз [22]. Між моментом реалізації загрози системі фінансової безпеки підприємства та прийняттям управлінських рішень щодо покращення його фінансово-господарського стану може виникати певне запізнення. У цьому випадку час запізнення реакції на фінансову небезпеку повинен враховуватися в процесі побудови моделі прогнозування стану фінансової безпеки підприємства.

Серед існуючих структур, найбільш оптимальною в контексті сутності поняття «економіко-організаційний механізм формування фінансової безпеки підприємства» є модель механізму управління фінансовим розвитком підприємства, запропонована Прохоровою В.В. у монографії [19]. Адаптувавши розроблену структуру в контексті формування фінансової безпеки підприємства, отримуємо структурні складові економіко-організаційного механізму формування фінансової безпеки підприємств за допомогою чого буде відбуватися вплив суб'єктів управління формуванням фінансової безпеки (підприємство, управлінський персонал або бізнес-процес) на об'єкт (економічні відносини, що впливають на рівень фінансової безпеки).

Висновки з даного дослідження і перспективи. Узагальнивши теоретичні підходи до оцінювання фінансової безпеки підприємства виявили, що підприємство, як відкрита економічна система, функціонує в умовах невизначеності та ризику, залучає ресурси для здійснення виробничо-господарської діяльності, виходить на ринки збуту з метою отримання прибутку. У зв'язку з цим, важливого значення набуває процес формування фінансової безпеки на рівні підприємства, у тому числі розробка фінансових стимулів формування фінансової безпеки. Головна мета функціонування таких стимулів полягає у забезпеченні високого рівня безпеки для досягнення підприємством тактичних і стратегічних цілей. Також, дослідивши основні переваги та недоліки забезпечення оцінки фінансової безпеки підприємств, яке представлене трьома групами методик, доведено, що достовірність результатів оцінки значно підвищиться, якщо використовувати більше, як одну методику, комбінуючи її з методиками інших напрямів.

Список літератури:

1. Амеліницька О.В. Управління виробничо-господарською діяльністю локальних електричних мереж : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук : 08.00.04. Донецьк, 2008. 20 с.
2. Білошкурська Н.В. Економіко-організаційний механізм формування економічної безпеки агропромислових підприємств : дис. ... к-та ек. наук : 08.00.04 / ПВНЗ «Свроп. ун-т». Київ, 2012. 200 с.
3. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью. Київ : Ника центр, Эльга, 2004. 784 с.
4. Герасимчук З.В. Економічна безпека регіону: діагностика та механізм забезпечення : монографія. Луцьк : Надстир'я, 2006. 244 с.
5. Грунин О. А. Экономическая безопасность организации. Санкт-Петербург : Питер, 2002. 180 с.
6. Економічна безпека України та проблеми її забезпечення. URL: <http://www.ebk.net.ua/Book/synopsis/ekonomika/part1/003.htm> (дата звернення: 23.07.2018).
7. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози. Економічна безпека: поняття та її значення. URL: <http://www.ukrreferat.com> (дата звернення: 23.07.2018).
8. Економічна безпека : підручник для вузів / під ред. Л.П. Гончаренко. Москва : Юрайт, 2015. 478 с.
9. Економічна безпека: держава, регіон, підприємство / В.О. Онищенко та ін. III Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., ПолтНТУ ім. Ю. Кондратюка, 2017. 246 с.
10. Економічна безпека підприємства : навч. посіб. / Шкарлет С.М. та ін. Чернігів : ЧНТУ, 2017. 205 с.
11. Гавловська Н.І. Економічна безпека зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : 08.00.04. Херсон, 2017. 36 с.
12. Єрмошенко М. Стратегія забезпечення. Київ : КНЕУ, 2001. 308 с.
13. Коковський Л.О. Географічний вимір економічної безпеки України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук : 11.00.02. Київ, 2008. 18 с.
14. Кондраков О.В. Оценка индикаторов экономической безопасности в энергетической сфере. *Известия Юго-Западного государственного университета*. 2012. № 2. С. 43–51.
15. Кошитко М.І. Комплексне забезпечення економічної безпеки підприємств : монографія. Київ : ВНЗ «Університет економіки та права "КРОК"», 2017. 508 с.
16. Лаптев С.М. Альєма В.Г., Сідак В.С., Кошитко М.І. Комплексне забезпечення економічної безпеки підприємств. Київ : ВНЗ "Університет економіки та права "КРОК", 2017. 508 с.
17. Основи економічної безпеки. (державна, регіон, підприємство, особа) (1997). Під редакцією Є.А. Олійникова. М. : ЗАТ «Бізнес-школа «Інтел-синтез», 288 с.
18. Птащенко Л.О. Стратегічне та інноваційне забезпечення розвитку системи економічної безпеки підприємства : навч. посібн. Київ : «Центр учбової літератури», 2018. 320 с.

19. Прохорова В.В. Економічний розвиток підприємств: теоретико-методологічний підхід : монографія. Харків : УкрДАЗТ, 2010. 523 с.
20. Фоміна М.В. Проблеми економічно безпечного розвитку підприємств: теорія і практика : монографія. Донецьк : ДонДУЕТ, 2005. 141 с.
21. Франчук В.І. Теоретико-методологічні засади економічної безпеки акціонерних товариств : монографія. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2012. 40 с.
22. Шкарлет С.М. Економічна безпека підприємства: інноваційний аспект : монографія. Київ : Книжкове вид-во НАУ, 2007. 432 с.

References:

1. Amelnitska O.V. Upravlinnya virobnicho-gospodarskoyu diyalnistyu lokalnih elektrichnih merezh : avtoref. dis. na здобуття наук. ступеня канд. ек. наук : 08.00.04. Donetsk, 2008. 20 s.
2. Biloshkurska N.V. Ekonomiko-organizatsiyniy mehanizm formuvannya ekonomichnoyi bezpeki agropromislovih pidpriemstv: dis. ... k-ta ek. nauk : 08.00.04 / PVNZ «Evrop. un-t». Kyiv, 2012. 200 s.
3. Blank I.A. Upravlenie finansovoy bezopasnostyu. Kyiv : Nika tsentr, Elga, 2004. 784 s.
4. Gerasimchuk Z.V. Ekonomichna bezpeka reglonu: diagnostika ta mehanizm zabezpechennya : monografiya. Lutsk : Nadstir'ya, 2006. 244 s.
5. Grunin O.A. Ekonomicheskaya bezopasnost organizatsii. Sankt-Peterburg : Piter, 2002. 180 s.
6. Ekonomichna bezpeka Ukraini ta problemi yiyi zabezpechennya. URL: <http://www.ebk.net.ua/Book/synopsis/ekonomika/part1/003.htm> (data zvernennya: 23.07.2018).
7. FInsova bezpeka derzhavi: natsionalni interesi, realni zagrozi. Ekonomichna bezpeka: ponyattya ta yiyi znachennya. URL: <http://www.ukrreferat.com> (data zvernennya: 23.07.2018).
8. Ekonomichna bezpeka : pidruchnik dlya vuziv / pid red. L.P. Goncharenko. Moskva : Yurayt, 2015. 478 s.
9. Ekonomichna bezpeka: derzhava, region, pidpriemstvo / V.O. Onischenko ta in. III Vseukr. nauk.-prakt. Internet-konf., PolNTU im. Yu. Kondratyuka, 2017. 246 s.
10. Ekonomichna bezpeka pidpriemstva : navch. posib. / Shkarlet S.M. ta in. Chernigiv : ChNTU, 2017. 205 s.
11. Gavlovska N.I. Ekonomichna bezpeka zovnishnoekonomichnoyi diyalnosti promislovih pidpriemstv : avtoref. dis. na здобуття наук. ступеня d-ra ekon. nauk : 08.00.04. Herson, 2017. 36 s.
12. Ermoshenko M. Strategiya zabezpechennya. Kyiv : KNEU, 2001. 308 s.
13. Kokovskiy L.O. Geografichniy vimlr ekonomichnoyi bezpeki Ukraini : avtoref. dis. na здобуття наук. ступеня канд. geogr. nauk : 11.00.02. Kyiv, 2008. 18 s.
14. Kondrakov O.V. Otsenka indikatorov ekonomicheskoy bezopasnosti v energeticheskoy sfere. *Izvestiya Yugo-Zapadnogo gosudarstvennogo universiteta*. 2012. № 2. S. 43–51.
15. Kopitko M.I. Kompleksne zabezpechennya ekonomichnoyi bezpeki pidpriemstv : monografiya. Kiyiv : VNZ "Universitet ekonomiki ta prava "KROK", 2017. 508 s.
16. Laptsev S.M., Alkema V.G., Sidak V.S., Kopitko M.I. Kompleksne zabezpechennya ekonomichnoyi bezpeki pidpriemstv. Kyiv : VNZ "Universitet ekonomiki ta prava "KROK", 2017. 508 s.
17. Osnovi ekonomichnoyi bezpeki. (derzhava, reglon, pidpriemstvo, osoba) (1997). Pid redaktsieyu E.A. Oliynikova. M. : ZAT «Biznes-shkola «Intel-sintez». 288 s.
18. Ptaschenko L.O. Strategichne ta innovatsiynne zabezpechennya rozvitku sistemi ekonomichnoyi bezpeki pidpriemstva : navch. posibn. Kyiv : «Tsentr uchbovovoyi literaturi», 2018. 320 s.
19. Prohorova V.V. Ekonomichniy rozvitok pidpriemstv: teoretiko-metodologichniy pidhid : monografiya. Harkiv : UkrDAZT, 2010. 523 s.
20. Fomina M. V. Problemi ekonomichno bezpechnogo rozvitku pidpriemstv: teoriya i praktika : monografiya. Donetsk : DonDUET, 2005. 141 s.
21. Franchuk V.I. Teoretiko-metodologichni zasadi ekonomichnoyi bezpeki aktsionernih tovaristv : monografiya. Lviv : Lviv. derzh. un-t vnutr. sprav, 2012. 40 s.
22. Shkarlet S.M. Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: innovatsiynniy aspekt : monografiya. Kyiv : Knizhkove vid-vo NAU, 2007. 432 s.